

Ed.

176. Nefndarálit

[143. mál]

um frv. til l. um lagagildi viðaukasamnings milli ríkisstjórnar Íslands og Swiss Aluminium Ltd. um álbræðslu í Straumsvík.

Frá 3. minni hl. iðnaðarnefndar.

Undirritaður er andvígur því að frumvarp þetta um lagagildi þriðja viðaukasamningsins um álbræðsluna í Straumsvík nái fram að ganga. Til þeirrar afstöðu liggja þau meginrök sem hér verða rakin á eftir, en áður skal vikið að undirbúningi málsins.

Frumvarp þetta er þriðji viðauki við aðalsamning ríkisstjórnar Íslands og Alusuisse um álverið í Straumsvík en hann var dagsettur 28. mars 1966 og staðfestur með lögum nr. 76/1966. Fyrsti viðauki var dagsettur 28. október 1969 og staðfestur með lögum nr. 19/1970 og fjallaði um stækkun álversins. Annar viðauki var dagsettur 10. desember 1975 og staðfestur með lögum nr. 42/1976, en þar er samið um breytingar á skattareglum og raforkuverði.

Við aðalsamninginn, sem hefur lagagildi, eru tengd tiltekin fylgiskjöl sem eru forsendur aðalsamningsins og með frumvarpi þessu er, auk sjálfs þriðja viðaukasamningsins, lagt til að eftirfarandi fylgiskjölum sé breytt:

1. Rafmagnssamningi Landsvirkjunar og ÍSALs.
2. Aðstoðarsamningi (rekstri) milli ÍSALs og Alusuisse.
3. Stofnsamningi ÍSALs.
4. Samþykktum Íslenska álfélagsins hf.

Auk þessara fylgiskjala er lagt fram með frumvarpi þessu skuldbindandi bréf iðnaðarráðherra til Alusuisse, dags. 5. nóvember 1984. Þar er að finna ótímabundið loford um að ríkisstjórnin muni afhenda Alusuisse bréf „þar sem tilgreind verði fyrirhuguð kjör og skilmálar varðandi afhendingu á raforku frá Landsvirkjun“ til um 40 000 tónna stækkunar álversins. Er þetta lofordabréf varðandi framhald viðræðna milli Alusuisse og ríkisstjórnarinnar, eins og hin fylgiskjölín, ein af forsendum þriðja viðaukans.

AÐDRAGANDI MÁLSINS

Krafan um endurskoðun álsamninganna var samþykkt í fyrri ríkisstjórn í desember 1980 að tillögu Hjörleifs Guttormssonar þáverandi iðnaðarráðherra um leið og varpað var ljósi á skattsvik ÍSALs sem Alusuisse hafði skipulagt kerfisbundið allt frá árinu 1974 að telja. Frá því að álsamningarnir voru endurskoðaðir að hluta til árið 1975 og til haustsins 1980 hafði engin slík krafa um endurskoðun samninganna, þar á meðal um hækkun raforkuverðs, komið fram opinberlega frá öðrum en talsmönnum Alþýðubandalagsins.

Fram til stjórnarskipta vorið 1983 fór fram á vegum stjórnvalda afar umfangsmikil athugun á áliðnaði með sérstöku tilliti til álversins í Straumsvík og samningaumleitana við Alusuisse. Þær athuganir voru jafnóðum kynntar fulltrúum þáverandi þingflokka sem allir áttu aðild að álviðræðunefnd sem starfaði á vegum iðnaðarráðuneytisins. Núverandi ríkisstjórn hefur getað byggt á þessum vandaða málatilbúnaði og sá árangur, sem talsmenn hennar telja að felist í fyrirliggjandi samningi, er einvörðungu reistur á efnisrökum og sóknarstöðu sem byggð var upp í tíð Hjörleifs Guttormssonar sem iðnaðarráðherra. Miðað við sterka málefnastöðu af Íslands hálfu verður eftirtekjan ótrúlega rýr í þeim samningi sem hér er leitað eftir að Alþingi staðfesti.

Ekki verður hér rakin saga álmálsins enda er hún geymd í þingskjöllum og verður eflaust rifjuð upp í umræðum. Hins vegar verður hér vikið að undirbúningi málsins eins og það er nú lagt fyrir Alþingi.

Hinn 5. nóvember 1984 undirritaði Sverrir Hermannsson iðnaðarráðherra viðaukasamninginn fyrir hönd ríkisstjórnar Íslands með fyrirvara um staðfestingu af hálfu Alþingis. Samningurinn er þannig lagður fyrir Alþingi að annaðhvort verður að samþykka hann *óbreyttan* eða hafna honum alveg. Sú aðferð við löggjafarstörf er óhæf og raunar móðgun við Alþingi nema þingmenn, bæði stjórnarsinnar og þeir sem eru í stjórnarandstöðu, hafi átt þess kost að fylgjast með þróun efnisþátta við samningsgerðina og koma sjónarmiðum sínum á framfæri áður en skrifað var undir.

Við undirbúning málsins hefur þess hins vegar verið sérstaklega gætt að þingmenn stjórnarandstöðunnar fengju þar *hvergi* nærri að koma. Þeir hafa verið útilokaðir frá samningaumleitunum og upplýsingum og hafa því ekki haft aðstöðu til að leggja neitt til málanna. Slíkt er *einsdæmi í þingsögunni varðandi álverið í Straumsvík* þar sem blandaðar nefndir þingmanna og fulltrúar þingflokka hafa ætíð fengið að fylgjast með þróun samningamála, a. m. k. á lokastigi þeirra fyrir framlagningu á Alþingi. Þetta er þeim mun ámælisverðara sem hinni þinglegu meðferð er hraðað með þeirri röksemd að hver dagur eftir 5. nóvember 1984 kosti Landsvirkjun 400 000 kr. Þessi síðasta samningalota hefur hins vegar staðið í 17 mánuði.

Þau vinnubrögð, sem hér hafa verið rakin, eru ótæk og vís til að leiða til ófarnaðar eins og frumvarpið um breytingarnar nú ber með sér. Hér á Alþingi verður því að gera þær kröfur að þessi vinnubrögð verði aflögð. Einkanefnd Sjálfstæðisflokksins og Framsóknarflokksins, sem hefur staðið í viðræðum við Alusuisse, undirbúið samningana í leynd og samið frumvarpið, er greinilega óhæf til þessara verka. Það gengur alls ekki að stjórnarandstaðan sé útilokuð frá viðræðunum og upplýsingum um gang mála. Hver svo sem niðurstaða verður á Alþingi um þetta frumvarp verður við framhald viðræðna að opna samninganefnd Íslands vegna þeirra veigamiklu þátta sem enn er ósamið um, þ. e. skattareglur og stækkun álversins í Straumsvík sem boðuð hefur verið.

Þó tekur steininn úr þegar iðnaðarráðherra segir þingheimi *ósatt* um eitt veigamesta atriði skattaákvæða í gildandi samningi við Alusuisse, en það gerðist í utandagskrárumræðu í Sameinuðu þingi 25. október 1984. Spurt var: „Hefur í núverandi samningsdrögum við Alusuisse verið gefinn einhver ádráttur um breytta túlkun á ákvæðum núgildandi samninga að því er skattareglur varðar, t. d. ákvæði aðstoðarsamnings um að Alusuisse sjái ÍSAL fyrir aðföngum á bestu fáanlegum kjörum?“ Svar ráðherra var „NEI“.

Við framlagningu þessa frumvarps kemur í ljós að þvert ofan í orð ráðherrans hefur þessum skattaákvæðum verið breytt á þann veg, að *niður er felld* samningsbundin skylda Alusuisse til að útvega ÍSAL hráefni „með bestu skilmálum og skilyrðum sem fyrir hendi eru“ svo sem fjallað verður um nánar hér á eftir. Framkoma ráðherra gagnvart þingheimi í þessu efni er einstæð í þingsögunni og brýtur áratuga hefð í samskiptum og trúnaði milli ráðherra og þingheims.

Iðnaðarráðherra hefur lýst því yfir að leyndin yfir þessum samningaviðræðum allt að framlagningu þessa frumvarps sé viðhöfð að kröfu Alusuisse og er þá illa komið fullveldi þjóðarinnar þegar ríkisstjórnin telur sig þurfa að haga samskiptum sínum við Alþingi á þennan hátt að fyrirlagi erlends auðfélags.

Við framlagningu þessa frumvarps um þriðja viðauka heldur iðnaðarráðherra því fram að í þessari lotu sé verið að leysa deilu um raforkuverð, stækkun og ágreiningsmálin fyrir dómnefndum, en skattamálin fái áframhaldandi meðferð og samningum um þau muni ljúka vorið 1985. Það er mikil fásinna að gera réttarsátt við Alusuisse út af deilumálunum og

breyta jafnframt tilteknum skattaákvæðum að þeirra ósk, en ljúka ekki um leið heildarsamningum um skattalega meðferð ÍSALs.

Það er á allra vitorði að Íslendingar hafa til þessa haft mjög sterka samningsstöðu þar sem allar horfur voru á að Alusuisse hlyti áfellsdóma fyrir dómnefndunum. Sannað var og einnig *viðurkennt af Alusuisse að súralsverðið frá Ástralíu var „hækkað í hafi“ um eigi minni fjárhæðir en fram komu í rannsóknum fyrrverandi iðnaðarráðherra, Hjörleifs Guttormssonar, á því atriði.*

Á síðustu stigum málsmeðferðarinnar í New York, þegar Alusuisse var ljóst að fyrirtækið var með tapaða stöðu, tók auðhringurinn það til bragðs til að koma í veg fyrir áfellsdóm að bjóða svokallaða réttarsátt. Alusuisse bauð fram 100 milljón króna greiðslu til að forðast dóm.

Ríkisstjórnin gekk að þessu tilboði Alusuisse og eyðilagði þar með sterka samningsstöðu Íslendinga. Fram hefur komið að ástæðan fyrir þessari ákvörðun sé sú að sáttartilboðinu fylgdi raforkuverðshækkun sem ríkisstjórnin gat sætt sig við, og mat hún stöðuna þannig að lengra yrði ekki komist í þeim efnun.

Þetta var afdrifarík ákvörðun og einmitt á því augnabliki átti iðnaðarráðherra að kanna afstöðu stjórnarandstöðunnar og leita samstöðu innan þingsins um niðurstöðu sem hefði borgið íslenskum hagsmunum. Það var ekki gert. Nú er deginum ljósara að mat iðnaðarráðherra og viðræðunefndar ríkisstjórnarinnar á samningsstöðu Íslendinga var rangt. Afleiðingar þess eru að Alusuisse er gefinn kostur á að semja sig út úr erfiðri stöðu og jafnframt leyft að fresta samningum um skattamálin til næsta vors, en þá hefur öllum þrýstingi vegna starfa dómnefnda verið aflétt.

En það eru tvær aðrar ástæður fyrir því að hér var rasað um ráð fram. Hin fyrri er sú að tiltekin öfl í báðum stjórnarflokkunum og í viðræðunefnd þeirra máttu ekki til þess hugsa að „hækkun í hafi“ yrði staðfest fyrir dómnefndinni þar sem með því yrði viðurkennt að málalíbúnaður fyrrverandi iðnaðarráðherra, Hjörleifs Guttormssonar, á árunum 1980—1983 hefði haft við rök að styðjast og að árásir þessara sömu afla á hann vegna þess málalíbúnaðar hafi í raun verið þjónkun við erlenda hagsmuni. Síðari ástæðan er sú að þau öfl í stjórnarflokkunum, sem hafa erlent fjármagn í íslensku atvinnulífi efst á stefnuskrá sinni og vilja öllu fórna til að fá erlenda stóriðju inn í landið, máttu heldur ekki til þess hugsa að „hækkun í hafi“ yrði staðfest fyrir dómnefndinni þar sem með því yrði viðurkennt að hinn erlendi aðili hefði brotið á okkur samninga. Að þeirra mati hefði það haft ófyrirsjáanlegar afleiðingar fyrir tilraunir þessara afla til að lokka hingað nýja aðila í erlenda stóriðju í framtíðinni.

Hér á eftir verða gerðar efnislegar athugasemdir við meginatriði þeirra breytinga á gildandi samningum og lögum sem efnt er til með frumvarpi þessu: skattamálefni, raforkuverð og stækkun álversins.

A. SKATTAMÁLEFNI

Í öllum þeim breytingum, sem gerðar eru á skattaákvæðum aðalsamningsins skv. frumvarpi þessu, er farið að óskum og kröfum Alusuisse og öllu breytt í þágu auðhringsins. Þröngar skordur eru m. a. reistar við möguleikum íslenska ríkisins til að endurskoða ársreikninga ÍSALs, veitt er undanþága frá þeirri grundvallarreglu íslensks skattaréttar að endurákværða megi skattgreiðslur aftur í tímann og íslenska ríkinu er gert að endurgreiða Alusuisse svonefnda skattinneign frá árinu 1975 sem nemur 4 081 071,85 dollurum um leið og endurákvörðun framleiðslugjalds frá 10. febrúar 1983 er ógilt.

Á fylgiskjali V með frumvarpi þessu er birtur svonefndur **sáttargerðarsamningur** sem undirritaður var 5. nóvember s. l. af Sverri Hermannssyni iðnaðarráðherra, fyrir hönd

íslensku ríkisstjórnarinnar, og forstjórum Alusuisse, þeim dr. Bruno F. Sorato og dr. Dietrich N. Ernst, fyrir hönd Alusuisse. Þessi samningur er lögfræðileg útfærsla á þeim ásetningi aðilanna að „binda enda á allan ágreining sín í milli og ná fullum og endanlegum sáttum um allar kröfur er uppi voru hafðar fyrir dómnefndunum og um allar aðrar kröfur varðandi framleiðslugjald ÍSALS vegna árána 1976 til og með 1983, ásamt nokkrum öðrum kröfum“. Tekið er fram í samningnum að þessi sátt sé gerð í samhengi við heildarviðræður aðilanna um þau atriði sem um getur í bráðabirgðasamkomulagi þeirra frá september 1983.

Ekki verður því í móti mælt, að lögformlega sé vandilega gengið frá þessari sakaruppgjöf og nægir að benda á eftirfarandi orðalag því til sönnunar, en hér er fjallað um eftirgjöf Íslands:

„Ríkisstjórnin samþykkir að leysa Alusuisse og ÍSAL, og leysir þau hér með, frá öllum kröfum hverju nafni sem nefnast að lögum, eðli máls eða í öðru tilliti, þar á meðal öllum kröfum þegar gerðum fyrir dómnefndunum, án þess að tæmandi sé talið, sem ríkisstjórnin hefur nokkru sinni átt, **á nú eða getur hér eftir átt eða mundi eiga gegn Alusuisse eða ÍSAL af hvaða atvikum eða orsökum sem er**, sem nú eru fyrir hendi eða hafa gerst fram á þann dag, sem greinir hér í upphafi, að undanskildum sérhverjum kröfum sem ríkisstjórnin kann að eiga í tengslum við framleiðslugjaldsskyldu ÍSALS fyrir árið 1984.“ (Leturbr.)

Á móti fellur Alusuisse frá sínum kröfum, hverjar svo sem þær eru aðrar en mótmæli gegn kröfum Íslands.

En sáttargerð þessi er efnislega skilyrt og það á tvo vegu:

Í **fyrsta lagi** samþykkir Alusuisse vegna „ofangreindrar lausnar frá kröfum“ að greiða ríkisstjórninni fjárhæð sem nemur 3 milljónum dollara. Nærri lætur að heildarskuld ÍSALS sé um það bil 10,4 millj. dollara með viðurlögum og nemur því greiðslan u. þ. b. 28% skuldarinnar.

Í **öðru lagi** samþykkir ríkisstjórnin á móti að breyta aðalsamningi aðila og aðstodarsamningi (rekstri) í þá veru að fella niður og breyta öllum þeim ákvæðum í þessum samningum sem verulega reyndi á í deilumálunum við Alusuisse 1980—1983.

Þessi efnislega skilyrði sáttarinnar skulu hér frekar útskýrð:

I. Sáttargreiðsla Alusuisse.

Sáttargreiðsla Alusuisse nemur 3 millj. dollara og skal skv. samningnum dragast frá skattainneign ÍSALS hjá íslenska ríkinu. Hér þarf að rifja það upp að fjármálaráðuneytið, sem er æðsta stjórnvald í skattamálum ÍSALS, skuldajafnaði 10. febr. 1983 hækkun framleiðslugjaldsins á grundvelli endurskoðunar Coopers & Lybrands gagnvart skattainneign fyrirtækisins hjá ríkissjóði um 6,6 millj. dollara. *Þessi skuldajöfnun tæmdi skattainneign ÍSALS og ÍSAL skuldaði ríkinu þá vegna skatta 1 827 853 dollara og höfðu þá ekki verið reiknaðir vextir frá upphafi árs 1981.*

Þessar ákvarðanir fjármálaráðuneytisins byggðust á tvennum stöðum:

1. niðurstöðum af endurskoðun Coopers & Lybrands á ársreikningum ÍSALS fyrir árin 1975—1981 og niðurstöðum álviðræðunefndarinnar frá 21. nóvember 1982 um að niðurstöður Coopers & Lybrands séu „haldbærasta matið á verðlagningu Alusuisse á þessum mikilvægu hráefnum til ÍSALS . . .“ Samkvæmt þessum niðurstöðum nam yfirverðið á súráli 17,6 millj. dollara og yfirverð á rafskautum nam 13,8 millj. dollara, eða samtals 31,4 millj. dollara. Þegar tekið var tillit til of hárra afskrifta var það niðurstaða Coopers & Lybrands að hagnaður ÍSALS á tímabilinu 1975—1981 hafi verið 35,8 millj. dollara hærri en ársreikningar ÍSALS bentu til;

2. lögfræðilegri álitserð Benedikts Sigurjónssonar fyrrv. hæstaréttardómara og Ragnars Aðalsteinssonar hrl., dags. 13. okt. 1982, en meginniðurstöður hennar voru sem hér segir:

(a) Ein af almennum grundvallarreglum skattaréttar, sem orðuð er í íslenskum skattalögum, nr. 75/1981, er að endurákværða megi skatt á skattaðila ef í ljós kemur að honum hefur ekki verið gert að greiða skatt af öllum tekjum sínum eða eignum og skiptir þá ekki máli hvort um refsiverða háttsemi er að ræða eða ekki.

(b) Réttur stjórnvalda til að endurákværða skattaðila skatt sætir þeim takmörkunum í íslenskum skattalögum að endurákvörðunin getur aðeins náð til skatts vegna tekna og eigna síðustu sex ára á undan því ári sem endurákvörðun fer fram. Eðlilegt er því talið að þessi regla eigi við um framleiðslugjald ÍSALs og megi endurákværða framleiðslugjald vegna ársins 1976 og síðari ára.

Af framanrituðu er ljóst að ákvarðanir fjármálaráðuneytisins voru vel grundaðar og af þeim ástæðum átti álagningin að ganga til dóms. *Það er algert einsdæmi í fullvalda ríki að álagning skatta, sem framkvæmd er af bæru skattyfirvaldi, verði samningsatriði milli skattþegns og ríkisins* og mætti ætla að íslenskum skattgreiðendum þyki þetta nokkur nýlunda.

II. Breytingar á skattaákvæðum.

Breytingar sem gera skal á aðalsamningi og aðstoðarsamningi um rekstur eru mjög sérstæðar og forvitnilegar.

1. Aðstoðarsamningur um rekstur.

Við gerð álsamningsins í upphafi (árið 1966) varð niðurstaðan sú að í stað venjulegra skatta samkvæmt íslenskum skattalögum væri ÍSAL gert að greiða framleiðslugjald sem væri jafnaðarlega greitt eftir útflutningi og væri tiltekinn hluti af söluverði áls. Var þessi leið valin vegna þess að ólíklegt þótti að við næðum eðlilegum skattgreiðslum af starfsemi Alusuisse hér á landi með beitingu skattalaga á sama hátt og gagnvart öðrum fyrirtækjum í landinu.

Við samningsgerðina 1966 tókst Alusuisse þó að fá skattgreiðslur sínar jafnframt tengdar hagnaði og sýna þau ákvæði betur en margt annað hversu slyngir samningamenn þeirra eru. Þá urðu til þau skattaákvæði sem valdið hafa deilum undanfarin ár.

Það er þekkt fyrirbæri, þegar fjölþjóðafyrirtæki eiga í hlut, að þau reyna að hagræða verði milli landa og fyrirtækja sinna í því skyni að ákveða sjálf tolla og skatta á starfsemi sína. Þetta er kallað „transfer pricing“ á erlendu máli, en hefur á íslensku verið kölluð „hækkun í hafi“.

Eftir að Alusuisse gat tengt framleiðslugjaldið hagnaði, þ. e. sett þak á greiðsluskyldu sína miðað við hlutfall af hreinum rekstrartekjum, varð fyrirtækið að undirgangast tvennar skuldbindingar:

(a) ákvæði í aðalsamningi (27.04) sem var svohljóðandi:

„Útreikning nettóhagnaðar ÍSALs vegna VI. kafla samnings þessa ber að grundvalla á viðurkenndum bókhaldsreglum, sem eiga við um iðnaðarfyrirtæki af sams konar stærð og tegund og ÍSAL, og *samkvæmt hlutlægum mælikvarða á viðskiptaháttum milli óskyldra aðila*, að því er varðar öll viðskipti ÍSALs . . .“ (Leturbr.) Þetta er samningsákvæðið um seilingarverð (arm's length) í skattalegu tilliti;

(b) ákvæði í aðstoðarsamningi um rekstur ÍSALs (2.03) sem var svohljóðandi: „Alusuisse mun veita ÍSAL, að beiðni þess, ráðleggingar og aðstoð á sviðum fjárhagsmála og stjórnsýslu, og miðla þannig reynslu þeirri, sem það öðlast við rekstur á þeim stöðum öðrum, er um getur í málgrein 2.01, sem hér segir:

... (c) Tækni- og stjórnsýsluadstoð í sambandi við *útvegum hráefna og innkaup ÍSALs*, og skal aðstoð veitt með þjónustu tækni- og stjórnsýsludeilda Alusuisse í Sviss eða annars staðar. Í þessu skyni mun Alusuisse færa sér í nyt viðskiptasambönd sín og tengsl við þá aðila, sem kunna að hafa á boðstólum hráefni og vistir, *aðstoða ÍSAL*, eftir því sem við á. í samningaumleitunum þess og *á þann hátt og sérhvern annan*, sem tiltækur kann að vera, leitast við *að tryggja ÍSAL áframhaldandi og jafnt framboð á hráefnum með beztu skilmálum og skilyrðum, sem fyrir hendi eru.*"

Þessi ákvæði þýða í raun að Alusuisse skuldbindur sig af skattaástandum til að útvega ÍSAL aðföng á besta fáanlega verði (og fær fyrir það þóknun) og að hreinan hagnað ÍSALs skuli reikna út á grundvelli seilingarverðs milli óskyldra aðila.

Strax á árinu 1974, þegar súrálsviðskiptin við Ástralíu hófust, tók Alusuisse að hækka súrálsverðið í hafi og fara þannig í bág við loforð sín og fyrirmæli samninga. Í skýrslu sinni árið 1975 segja Coopers & Lybrand tæpitungulaust að hráefnaverðið frá Alusuisse sé of hátt og Alusuisse starfi ekki í samræmi við samningana. Þessari skýrslu var stungið undir stól og þingmenn fengu ekkert um hana að vita þegar þeir samþykktu annan viðauka aðalsamningsins 1975. Þá voru sömu flokkar og nú aðilar að ríkisstjórn og Jóhannes Nordal formaður samninganefndarinnar.

Þegar Hjörleifur Guttormsson varð iðnaðarráðherra árið 1980 fékk hann vísbendingar um mikið yfirverð á súráli frá Ástralíu. Innflutningsskýrslur voru skoðaðar og kom þá í ljós að innkaupsverð á súráli frá Ástralíu var **ranglega** gefið þar upp af framkvæmdastjóra ÍSALs. Þá var Ingi R. Helgason hrl. sendur til Ástralíu í því skyni að fá upp rétt útflutningsverð og 8. des. 1980 gaf hann iðnaðarráðherra ítarlega skýrslu um ferð sína og það sem hann varð áskynja um í ferðinni um útflutningsverð á því súráli sem ÍSAL fékk frá Ástralíu. Meginniðurstöður Ástralíuferðarinnar voru þær að samkvæmt lögum í Ástralíu (Nabalco) verða útflutningsaðilar á súráli, hverjir sem þeir eru, að fá útflutningsleyfi og *það er háð því skilyrði að selja súrálið á seilingarverði*. Tveir aðilar selja Alusuisse súrálið handa ÍSAL og ekki nákvæmlega á sama verði. Þegar allir súrálsmenn frá Ástralíu til Íslands á tímabilinu 1974 til miðs árs 1980 voru reiknaðir út varð ljóst að Alusuisse hafði lagt ofan á súrálsverðið frá Ástralíu hvorki meira né minna en 47.5 milljónir dollara. Þegar þessi fjárhæð er borin saman við þá fjárhæð, sem ÍSAL greiddi Landsvirkjun fyrir raforku á sama tímabili, 42 milljónir dollara, sést best hvernig Alusuisse virti þá samninga sem fyrirtækið hafði gert við Íslendinga. Tölulegar niðurstöður Inga R. Helgasonar hrl. voru staðfestar af Coopers & Lybrand áður en iðnaðarráðherra birti þær opinberlega. Alusuisse var beðið um skýringar á þessu verði og „hækkun í hafi“ og í febrúar 1981 neitaði auðhringurinn því harðlega að um nokkurt yfirverð væri að ræða. Alusuisse hélt því fram að óvinveittur pólitískur ráðherra væri að reyna að koma óorði á Alusuisse og spilla því góða samkomulagi sem alltaf hefði ríkt milli Íslendinga og Alusuisse. Þegar litið er til baka vekur það furðu hversu margir innlendir aðilar veittust að fyrrverandi ráðherra, sem í skyldustörfum sínum byggði á raunréttum upplýsingum til að ná fram samningsbundnum rétti og að nokkrir þingmanna skyldu fást til að flytja þingsályktunartillögu um að taka málin úr höndum hans.

Því er haldið fram að skyldur Alusuisse í því efni að útvega ÍSAL aðföng á besta fáanlegu verði skiptu ekki máli þar sem skattgjaldið ætti ætíð að meta og ákvarðast af seilingarverði. Þetta sjónarmið kemur einnig fram í greinargerð með frumvarpi þessu og er því rétt að minna á hvað Jóhann Hafstein, þáverandi iðnaðarráðherra, sagði um þetta efni þegar hann flutti framsöguræðu sína fyrir álsamningnum 1966. Þá sagði hann:

„Öllu mikilvægara er, að í samningum ÍSALs eru strangari ákvæði um skyldur Alusuisse til þess að útvega hráefni til bræðslunnar og selja framleiðslu hennar með hagstæðum kjörum og heimildir fyrir ríkisstjórnina til þess að láta endurskoda reikningsuppgjör fyrir slík viðskipti. Auk þess er rétt að leggja áherzlu á mikilvægi þeirra ákvæða í

samningunum á milli Alusuisse og dótturfyrirtækisins, að það er ekki heimilt að breyta þeim samningum án samþykkis ríkisstjórnarinnar . . .“

„Því er svo ekki að leyna, að önnur ástæða fyrir þessu formi á skattgreiðslu er sú, að það var talið af sérfræðingum, bæði erlendum og íslenskum, sem við höfðum samráð við, að það væri mjög erfitt að fylgjast með skattframtölum slíkra fyrirtækja, sem væru raunverulega hlekkur í langri framleiðslukeðju, sem öll er í höndum sama aðilans. Og ég get upplýst það, að bæði Norðmenn, sem við höfðum samband við, og eins ensk fyrirtæki töldu, að það væri mikið hagræði og meira öryggi fyrir okkur að hafa skattgjaldið í því formi, sem hér er um að ræða. *Sjálfur hef ég heyrt gagnrýnda mjög samninga í sambandi við álbræðsluna í Húsnesi vegna þess, hve Alusuisse hefði þar óbundnar hendur um verð á hráefni til verksmiðjunnar og um söluverð á framleiðslu verksmiðjunnar.*“ (Leturbr.).

Á framangreindum ákvæðum í aðalsamningi og aðstoðarsamningi hafa Íslendingar byggt rétt sinn og ríkisstjórn Íslands sett fram kröfur um aukið skattgjald gagnvart ÍSAL. Upplýst er með óbyggjandi tölum að Alusuisse hefur hagrætt verðinu á aðföngum til ÍSALs í því skyni að draga úr sköttum sínum hér á landi. Kröfur ríkisstjórnarinnar eru rúmlega 10 milljónir dollara og nú er það niðurstaða í samningum aðila að lækka þessa fjárhæð ofan í 3 milljónir dollara að teknu tilliti til annarra sjónarmiða. Það er pólitísk aðgerð út af fyrir sig, og er gagnrýnd hér, en þá verður undanlátssemin við hinn erlenda auðhring meiri en tárum taki þegar *Alusuisse fær það í kaupbæti að ríkisstjórnin fellir niður ákvæði aðstoðarsamningsins svo að þau ákvæði séu ekki oftár að þvælast fyrir!* Samkvæmt lögskýringarreglum má líta á niðurfellingu á tiltekinni skyldu sem heimild og hér er raunverulega verið að leggja til að lögheimila „hækkun í hafi“ (transfer pricing). Og ekki einasta má Alusuisse, ef frumvarp þetta verður að lögum, hagræða innkaupsverðinu til ÍSALs, heldur á þetta eftir orðanna hljóðan að gilda einnig um hugsanlegan þriðja aðila sem yrði hluthafi í ÍSAL við stækkunina. Fullyrða má, að leitun sé að því þjóðþingi sem lögleiði „transfer pricing“ með þeim hætti sem hér er gerð tillaga um á Alþingi Íslendinga. Slíkt löggjafarstarf færi beint gegn anda skuldbindinga okkar í GATT og bryti í bág við meginákvæði skýrsluráðgjafarnefndar OECD frá janúar 1979 sem staðfest var 16. maí 1979.

Það er ekki síður nóturlegt að sjá í frumvarpinu eftirfarandi **syndakvittun** til Alusuisse eftir allt sem á undan er gengið og ætlast til þess að þingmenn samþykki hana sem lög frá Alþingi:

„Hvorki þessi sáttargerðarsamningur eða neinir af skilmálum hans né neinar samningaviðræður eða málarekstur í sambandi við hann skulu vera eða verða túlkuð sem sönnun um viðurkenningu af hálfu Alusuisse eða ÍSALs eða ríkisstjórnarinnar um neina ábyrgð af nokkru tagi, eða um gildi neinna krafna, staðhæfinga eða röksemda, þar á meðal þeirra, sem fram hafa verið færðar fyrir dómnefndunum, án þess að tæmandi sé talið, eða um haldleysi neinna varna eða andsvara, sem höfð hafa verið uppi gegn þeim.“

2. Fyrningar.

Athugasemdir Coopers & Lybrands varðandi aðferðir ÍSALs við afskriftir mengunarvarnabúnaðar og gengistaps byggðust jafnan á hinni svokölluðu „samkvæmnisreglu“. Í upphafi var ákveðið að búnað álbræðslunnar skyldi afskrifa á 15 árum, en slíkar afskriftir dragast að sjálfsögðu frá hreinum rekstrarhagnaði. Eftir að þáverandi iðnaðarráðherra, Magnús Kjartansson, gat komið Alusuisse til að setja upp mengunarvarnabúnað í álbræðslunni vék ÍSAL frá 15 ára reglunni og afskrifaði mengunarvarnabúnaðinn á miklu skemmri tíma og fékk sér þar með hærri frádrátt á rekstursreikningi.

Engin önnur ákvæði um fyrningartíma en áður nefnd 15 ár voru í aðalsamningi, og þegar Coopers & Lybrand vildu nota þá reglu varðandi mengunarvarnabúnaðinn varð um þetta atriði mikið þref og hefur staðið árvissst síðan. Í þeim samningi, sem hér liggur fyrir í

frumvarpsformi, *stígur íslenska ríkisstjórnin ofan á skoðanir hinna virtu endurskoðenda, hleypur eftir duttlungum Alusuisse og styttr hér fyrningartímam um næstum helming frá upphaflegum samningi, úr 15 árum í 8 ár.* Þetta skipir nokkrum milljónum dollara á ári. Samninganefndin segir í greinargerð sinni með frumvarpinu að þetta styðjist við „eðlileg“ sjónarmið. Með vísan til tæknilegrar úttektar sem Coopers & Lybrand létu gera á líftíma (endingartíma) þessa búnaðar, að hann væri ekki skemmri en annars búnaðar í álbræðslunni, er því hér algerlega hafnað að þessi stytting fyrningartímans styðjist við eðlileg sjónarmið.

3. Varasjóður og viðurlög.

Í grein 2.03 í frumvarpinu er enn látið undan kröfum Alusuisse.

Þegar gengið var frá skattaákvæðum í aðalsamningi árið 1966 voru engin ákvæði sett um varasjóð sem leggja mætti í fjármuni til frádráttar skattskyldum tekjum. Þau sjónarmið réðu þá að skattlagning ÍSALs væri ekki í takt við íslensk skattalög.

Þegar aðalsamningurinn var endurskoðaður 1975 og Alusuisse sá að óðum styttist fyrningartími álbræðslunnar var gerð sú krafa að þeim væri líka heimilað að koma upp varasjóði sem leggja mætti í skattfrjálsa peninga. Íslenska ríkisstjórnin gekk þá að þessari kröfu Alusuisse, en nú er gengið feti lengra og heimtað fullkomið frelsi varðandi varasjóðinn, að 20% markinu, svipað og hjá íslenskum félögum. Heimildirnar eru orðaðar á eftirfarandi hátt:

„ÍSAL á hvenær sem er rétt til að inna framlag í varasjóðinn á hverju tilteknu ári, og að hækka eða lækka hvert það framlag til að halda samræmi við þá takmörkun um 20%, sem sett er hér að ofan, þar til nettóhagnaður ÍSALs fyrir það ár hefur verið endanlega staðfestur með samkomulagi milli ríkisstjórnarinnar og Alusuisse eða endanlega ákvarðaður með öðrum hætti samkvæmt samningi þessum.“

Með því að arðurinn af rekstri fyrirtækisins fer úr landi sýnist óeðlilegt að heimila varasjóðinn með þessum hætti.

Það er merkilegt að sjá hvernig samningamennirnir líkja ÍSAL við íslensk fyrirtæki þegar þeir leggja til að ÍSAL njóti einhverra skattfríðinda íslenskra skattalaga, en snúa snöggv við blaðinu þegar undanþiggja á ÍSAL einhverjum íslenskum skattareglum. Þetta misræmi sést í umfjöllun í greinargerð þeirra varðandi varasjóð og viðurlög. Nú skal það lögfest að ÍSAL skuli ekki sæta viðurlögum vegna framleiðslugjaldsins og *þá verður fyrirtækið eini íslenski skattþegninn sem ekki skal sæta viðurlögum vegna óframtalins og ógreidds framleiðslugjalds.* Rökstuðningurinn hér er sá að skattlagning ÍSALs sé svo ólík skattamedferð íslenskra fyrirtækja að hér eigi að undanþiggja fyrirtækið þessari kvöð. Þessum rökstuðningi er hér að sjálfsögðu hafnað, en íslenskum skattþegnum þykja þetta eflaust tíðindi.

4. Endurskoðun ársreikninga.

Í frumvarpinu (2.04) er enn látið undan kröfum Alusuisse og reynt með afdráttarlausu orðalagi að láta taka fyrir það að íslensk skattýfirvöld geti leiðrétt ársreikninga ÍSALs, hvað skattbyrði áhrærir, aftur í tímann. Allir, sem greiða skatt á Íslandi, verða að sæta þeirri grundvallarreglu skattaréttar að endurávarða megi á þá skatta ef ástæða þykir til og gildir það sex ár aftur í tímann. Svipuð regla gildir í flestum fullvalda ríkjum. Á grundvelli þessarar reglu hafa mál til leiðréttingar á skattgreiðslum ÍSALs verið sótt af hálfu íslenska ríkisins, svo sem annars staðar er rakið í nefndaráliti þessu.

Í núgildandi aðalsamningi eru ákvæði sem veita ríkisstjórninni heimild til að láta endurskoða ársreikninga ÍSALs og eru þar reistar tímaskorður sem miða að því að endurskoðun þurfi að vera lokið fyrir 1. september næsta árs. Þrátt fyrir þessi ákvæði hefur af Íslands hálfu verið talið að framangreind grundvallarregla hafi gilt og heimilað að

endurskoða og endurákværða framleiðslugjaldið aftur í tímann ef til þess eru gildar ástæður. Nú á með frumvarpi þessu að taka af öll tvímæli í þessu efni og ÍSAL á ekki að þurfa að sæta því að láta endurskoða aftur í tímann þótt í ljós komi að ÍSAL hafi ekki verið gert að greiða skatt af öllum tekjum sínum á reikningsárinu. *Hið skarpa orðalag til verndar ÍSAL er svohljóðandi:*

„Endurskoðun endurreikningsskýrslunnar, sem ríkisstjórnin lætur fara fram, skal lokið og niðurstöður hennar kynntar ÍSAL eigi síðar en hinn 1. september á endurreikningsárinu. *Hafi endurskoðuninni ekki verið þannig lokið og niðurstöður hennar þannig kynntar ÍSAL er ekki unnt að vefengja framleiðslugjaldsskyldu ÍSALs fyrir umrætt ár eftir 1. september á endurreikningsárinu.*“ (Leturbr.)

Ef þessi ákvæði verða lögfest er fullvalda ríki að afsala sér mikilvægum og sjálfsögðum rétti sem felst í skattmatinu og í raun að leggja á sig óeðlilegar hindranir varðandi leiðréttingar á framtölum skattgreiðanda og skattaálagningu. Af reynslu undanfarinna ára hefur tíminn frá 1. júní til 1. september ár hvert reynst býsna knappur, ekki síst fyrir þá sök að Alusuisse hefur dregið að gefa upplýsingar eða harðlega neitað að gefa þær, svo að tími endurskoðenda hefur spillst mikið. Yfirleitt nær réttur endurskoðenda nokkuð langt varðandi aðgang að skjölum og gögnum skattgreiðanda. Og víst er um það að Coopers & Lybrand fengu aðgang að bókhaldi ÍSALs, en í öllum þeim tilfellum, sem upplýsinga var þörf frá Alusuisse vegna viðskiptatengsla, *sagði Alusuisse nei* við beiðni endurskoðenda um að fá að skoða hlutaðeigandi bókhaldsskjöl hjá Alusuisse. Í síðustu endurskoðunarskýrslu sinni fyrir árið 1983 kvartaði Coopers & Lybrand, eins og í hinum fyrri, yfir því að fá ekki aðgang að skjölum Alusuisse sem varða ÍSAL. Þessari skýrslu hefur ekki verið dreift til þingmanna, en ÍSAL hefur í Morgunblaðinu 11. nóv. s. l. birt athugasemdir við hana og við það tækifæri birtist kvörtun Coopers & Lybrand á prenti svohljóðandi:

208. „Þar sem við höfum ekki haft aðgang að bókhaldi og skjölum Alusuisse, höfum við ekki getað staðfest frá fyrstu hendi, hvort Alusuisse selur dótturfyrirtækjum sínum eða óskyldum aðilum á óbreyttum skilmálum eitthvað af þeim málm, sem það kaupir frá ÍSAL, þ. e. a. s. hvort Alusuisse hefur hagnað af viðskiptunum í viðbót við það að fá 1,5% sölubókun skv. Aðstoðarsamningi — Sala. Alusuisse hefur þó látið okkur hafa skriflega staðfestinguna á því, að það hafi ekki slíkan viðskiptahagnað.“

Um leið og hér er í frumvarpinu lagt til að strangar hömlur séu settar á skattmat og endurskoðanir íslenska ríkisins er ekki gerð hin minnsta tilraun til að lögskylda Alusuisse til að gefa upplýsingar og afhenda gögn sem skipta máli vegna skattamálefna ÍSALs. Hér er vert að muna að Alusuisse neitaði alltaf á sínum tíma að upplýsa innkaupsverðið á súráli og forskautum, en það leiddi til hinnar umfangsmiklu og tímafreku rannsóknar á þeim málum.

5. Skuldajöfnun við skattinneign.

Í frumvarpinu (2.07) er *enn látið undan kröfum Alusuisse* og afturkallað með lögum bréf fjármálaráðherra frá 10. febr. 1983 þar sem skattinneign ÍSALs var tæmd og meira en það með skuldajöfnun vegna endurákværðs framleiðslugjalds.

Skattinneign varð til vegna fyrri ákvæða aðalsamnings við þær aðstæður að framleiðslugjaldið, greitt miðað við útflutning, varð herra en það átti að vera samkvæmt reglunum um þak eða viðmiðun við hreinan hagnað. Þessu var *hætt árið 1975* og var þá skattinneignin rúmar 4 millj. dollara. *Jafnframt var þá lögfest að Alusuisse ætti þessa peninga, þvert ofan í ráðgjöf bandarískra lögfræðinga sem ráðnir voru í þjónustu íslenska ríkisins, en sú álitsgerð kom aldrei fyrir sjónir þingmanna.*

Skattinneignin frá 1975 með vöxtum var hins vegar öll tekin upp í vangreitt framleiðslugjald 1983, af þáverandi fjármálaráðherra, Ragnari Arnalds, eins og áður segir, og hér er verið að ógilda þá stjórnvaldsathöfn ef frumvarp þetta verður að lögum. *Þar með*

er skattinneignin látin óbreytt standa og bera hæstu dollaravexti allan tímann. Með vöxtum er upphæðin nú komin upp í um 7 millj. dollara árið 1984 og sáttargreiðslan, 3 millj. dollara, jafngildir því aðeins vöxtunum sem bæst hafa ofan á skattinneignina frá 1975 til dagsins í dag. Eftir þessum reikningskúntum eru eftirfarandi ákvæði sett í frumvarp þetta að á „gildistökuþegi sáttargerðarsamningsins dags. 5. nóv. 1984 á milli ríkisstjórnarinnar og Alusuisse skal ríkisstjórnin færa ÍSAL til eignar fjárhæðina 4 081 071,85 Bandaríkjadollara ...“.

Sáttargerðartalan, 3 millj. dollara, er vísdómslega fundin sem vaxtatekjur af skattinneign allan tímann, svo að sú greiðsla er aðeins millifærsla. Íslenska ríkið skuldar Alusuisse enn þá þær 4 milljónir dollara sem það skuldaði fyrirtækinu 1975 og í lok þessarar frumvarpsgreinar segir: „Ef einhverjar eftirstöðvar verða af þessari skattinneign þegar samningur þessi rennur út eða honum er slitið, skulu þær greiddar ÍSAL í reiðufé.“

Hér er staðhæft að hvað sem líður tilliti til annarra sjónarmiða í erfiðum samskiptamálum Alusuisse og Íslendinga er hér um að ræða hrapallega niðurstöðu í skattamáli fullvalda ríkis gagnvart erlendu auðfélagi. Sáttargreiðslan nemur aðeins reiknuðum vöxtum af innstæðu sem í raun var ekki til og fyrir þessa sáttargreiðslu fær auðfélagið mikilvægar breytingar á skattaákvæðum sér í hag, sleppur með lágmarksraforkuverð og eftir eru allir samningar um framtíðarfyrirkomulag skatta.

B. RAFMAGNSSAMNINGUR

Eitt þýðingarmesta fylgiskjalið með þessu frumvarpi er rafmagnssamningurinn milli Landsvirkjunar og ÍSALs og breytingar þær sem á honum eru gerðar á fylgiskjali A. Stjórn Landsvirkjunar hefur fylgst með þessum breytingum og samþykkt þær fyrir sitt leyti, en ekki einróma, því að fulltrúi Alþýðubandalagsins í stjórn Landsvirkjunar, Ólafur Ragnar Grímsson, greiddi atkvæði gegn samningnum og lét bóka í fundargerð um afstöðu sína. Sú bókun felur í sér meginafstöðu Alþýðubandalagsins gagnvart rafmagnssamningnum sérstaklega og samhengi hans við önnur atriði samninga Alusuisse og íslenska ríkisins. Bókun Ólafs Ragnars Grímssonar fylgir með þessu nefndaráliti sem fylgiskjal.

Hér á eftir verður fjallað um meginatriði rafmagnssamningsins eins og hann liggur fyrir á þskj. 148, en áður verður vikið að almennum atriðum í sambandi við raforkuverð til ÍSALs.

Almennt um rafmagnssamninginn.

Ég hef kynnt mér rækilega öll gögn sem tiltæk hafa verið um raforkuverð til ÍSALs og þá þætti sem því tengjast og leitað frekari upplýsinga til að meta afleiðingar þess að samþykkja það frumvarp sem hér er til umræðu. Á undanförunum misserum hefur legið fyrir að raforkuverðið til ÍSALs væri langt undir því sem eðlilegt gæti talist. Réttlætiskrafa Íslendinga um stórhækkun orkuverðsins til álbræðslunnar í Straumsvík hefur m. a. byggst á tilvísun til gjörbreyttra forsendna frá því að rafmagnssamningurinn var gerður 1966 og frá því að hann var endurskoðaður 1975. Þær gjörbreyttu forsendur sem hér um ræðir eru m. a.:

1. Þegar álsamningarnir voru gerðir 1966 var sú skoðun ríkjandi að almennt orkuverð í heiminum mundi fara lakkandi á komandi áratugum vegna tilkomu kjarnorkustöðva. Í stað þess hefur almennt orkuverð í heiminum margfaldast og framleiðslukostnaður í kjarnorkustöðvum reynst miklu hærri en áætlað var.
2. Raforkuverðið til ÍSALs tók í upphafi mið af áætlunum kostnaði við framleiðslu á raforku á Íslandi. Þessi kostnaður hefur reynst miklu hærri en gert var ráð fyrir. Mjög takmörkuð leiðrétting hefur fengist á orkuverðinu til ÍSALs og af þeim sökum hafa almenningur og innlendir atvinnuvegir þurft að bera óeðlilega stóran hluta af kostnaði Landsvirkjunar við að framleiða raforku. Meðalframleiðslukostnaður Landsvirkjunar á raforku er nú um 20 mill/kWst.

3. Raforkuverðið til ÍSALs var á sínum tíma ákveðið með hliðsjón af því að greiða þyrfti 7% toll af áli sem selt væri á álmörkuðum Vestur-Evrópu. Vegna samnings, sem Ísland gerði við Efnahagsbandalagið á fyrri hluta síðasta áratugar, hefur ÍSAL nú tollfrjálsan aðgang að einum helsta álmarkaði heimsins. Hér er um að ræða mikla grundvallar-breytingu frá upphaflegum samningsforsendum sem styður enn frekar kröfur Íslendinga um leiðréttingu á raforkuverði til ÍSALs.
4. Raforkuverð til álvara í heiminum hefur stórhækkað á undanförunum árum. Sem dæmi má nefna að í Bandaríkjunum, sem er besta dæmið um viðskipti óháðra aðila í orkusölu til áliðnaðar og jafnframt langstærsta álframleiðslusvæði heimsins, hefur raforkuverðið til áliðnaðar sexfaldast á s. l. 10 árum, þ. e. a. s. hækkað úr u. þ. b. 4 mill/kWst 1974 í u. þ. b. 24 mill/kWst að meðaltali um síðustu áramót.

Með hliðsjón af framansögðu og öðrum aðstæðum má færa að því ótvíræð rök að raforkuverðið til ÍSALs eigi að hækka í að lágmarki 18–20 mill/kWst miðað við núgildandi verðlag. Flest bendir til þess að samningsstaða okkar nú til að knýja fram slíka hækkun hafi verið óvenjusterk. Ástæðan er sú að Alusuisse vildi ekki að kveðinn yrði upp áfellingdómur í New York um viðskipti þess við ÍSAL á undanförunum árum.

Sá rafmagnssamningur, sem lagt er til að verði gerður með samþykkt þessa frumvarps, er hins vegar algerlega óviðunandi fyrir Íslendinga. Samkvæmt honum verður raforkuverðið um 13,7 mill/kWst að meðaltali á næstu 5 árum miðað við verðlag 1984 og bjartsýnustu spár um þróun álverðs á tímabilinu. Á næstu 15 árum þar á eftir yrði raforkuverðið samkvæmt samningnum að meðaltali um 9 mill/kWst miðað við núgildandi verðlag, nema unnt verði að brjóta upp samninginn á grundvelli þeirra mjög svo veiku endurskoðunarákvæða sem í honum eru. Þegar hafðar eru í huga þær miklu breytingar sem Alusuisse hefur fengið í gegn á öðrum sviðum og óvenjusterk samningsstaða okkar vegna réttarhaldanna í New York verður að telja þennan raforkusamning ótrúlega veikan fyrir Landsvirkjun. Í þessu sambandi tel ég rétt að benda á eftirfarandi atriði:

1. Raforkusamningurinn gildir í 20 ár og skv. honum yrði meðalraforkuverðið á þessu tímabili um 10,3 mill/kWst miðað við núgildandi verðlag og ekki verður hægt að endurskoða hann til hækkunar á tímabilinu. Til þess að raforkuverðið gæti talist viðunandi til ÍSALs vantar a. m. k. 80–100% ofan á umsamuð verð samkvæmt frumvarpinu.
2. Í raforkusamningnum eru hámarks- og lágmarksákvæði og eru bæði þessi ákvæði algerlega óverðtryggð. Hámarksákvæðið, sem er nú 18,5 mill/kWst, verður komið niður í u. þ. b. 6 mill/kWst í lok samningstímans miðað við spár sérfræðinga Landsvirkjunar um verðbólguþróun á næstu árum. Lágmarksákvæðið sem nú er 12,5 mill/kWst verður þá komið niður í u. þ. b. 4 mill/kWst. Það verða að teljast meiri háttar afgangur í samningnum að gefa eftir að þessi ákvæði séu verðtryggð, ekki síst þar sem einn helsti ráðgjafi Landsvirkjunar benti sérstaklega á að nauðsynlegt væri að verðtryggja lágmarks- og hámarksákvæðin. Lágmarksákvæðið taldi hann eðlilegt að breyttist í takt við breytingar á framleiðslukostnaði Landsvirkjunar á raforku. Ekkert tillit hefur verið tekið til þessara ábendinga.
3. Landsvirkjun eða ÍSAL geta á 5 ára fresti óskað eftir endurskoðun á samningnum. Þar sem Landsvirkjun er fyrirtæki sem hefur stærstan hluta tekna sinna frá almenningsveitum og hagar verðlagningu raforkunnar þannig að afkoma fyrirtækisins sé viðunandi á hverjum tíma er ljóst að þessi endurskoðunarákvæði samningsins, eins og þau eru orðuð, eru mjög veik fyrir Landsvirkjun. Endurskoðunarákvæði eitt sér veitir því miður litlar vonir um að unnt verði að leiðrétta raforkuverðið að 5 árum liðnum.
4. Með samningnum er farið inn á þá áhættusömu braut að láta raforkuverðið sveiflast með álverði sem að hluta til er meira að segja ákveðið af Alusuisse. Þetta mun valda mikilli óvissu um tekjuöflun Landsvirkjunar á næstu 6 árum og getur leitt til ýmissa vandræða í rekstri fyrirtækisins.

5. Með samningnum er Alusuisse veittur *forgangsréttur að frekari orku til stóriðju hér á landi*. Það verður að teljast furðulegt að ríkisstjórn, sem boðar markaðshyggju og útboð á öllum sviðum, skuli veita einum aðila slíkan rétt og í svo stóru máli.

Pegar á heildina er litið er raforkusamningurinn algerlega ófullnægjandi fyrir Landsvirkjun. Ég legg því til að frumvarp þetta verði fellt og þegar í stað skipuð ný samninganefnd með aðild allra þingflokka sem hefji án tafar viðræður við Alusuisse.

Til frekari stuðnings framangreindum sjónarmiðum varðandi rafmagnssamninginn almennt vil ég reifa hér í einstökum atriðum helstu efnispætti þessa þýðingarmikla máls.

1. Raforkuverð til álvera erlendis.

Í umsógn forstjóra og aðstoðarforstjóra Landsvirkjunar um fyrirhugaðar breytingar á raforkusamningnum við ÍSAL er þess getið að raforkuverð til álvera í Evrópu sé nú talið *14–15 mill/kWst* og um *20 mill/kWst* í Bandaríkjunum. Þessi staðhæfing, ásamt fullyrðingum um að fjárhagslegt óhagræði þess að framleiða ál á Íslandi miðað við Evrópu og Bandaríkin sé *4–5 mill/kWst*, er ein af meginröksemdunum fyrir kostum þess raforkusamnings sem gerð er tillaga um.

Hér þarf að líta á hvað hækkun dollarans á árum 1980–1984 (25%) skekkir þennan samanburð þegar mælt er í dollurum (mill/kWst). Í Evrópugjaldmiðlunum hefur verðlagið nær ekkert lækkað nema í Frakklandi þar sem ríkið er að styrkja sitt eigið álfyrirtæki. Þessi lækkun á árunum 1980–1984 á því að verulegu leyti rætur að rekja til gengislækkunar evrópskra gjaldmiðla gagnvart dollara. En að öðru leyti vil ég gera eftirfarandi athugasemdir við þessar fullyrðingar forstjóra og aðstoðarforstjóra Landsvirkjunar:

(a) Áreiðanleiki upplýsinganna.

Þessar staðhæfingar eru settar fram án röksemda eða tilvísana í ritaðar heimildir eða heimildarmenn. Á hinn bóginn liggur fyrir að þessar tölur hafa verið unnar í samráði við Alusuisse. Í þessu sambandi er einnig nauðsynlegt að fram komi að í ítarlegri og vel unninni skýrslu, sem starfshópur um raforkuverð til ÍSALs skilaði í maí 1982, koma fram talsvert frábrugðnar upplýsingar um raforkuverð til álvera á árinu 1981. Í þessum starfshóp áttu sæti sérfræðingar frá Orkustofnun, Rafmagnsveitum ríkisins og Landsvirkjun. Niðurstöður hans um orkuverð til álvera í Evrópu og Norður-Ameríku voru eftirfarandi:

Raforkuverð til álvera 1981.

	Verðlag 1981	Verðlag 1984
Norður-Ameríka	18,2	22,6
Evrópa	20,6	25,6

(Heimild: Commodities Research Unit. Skýrsla starfshóps um orkuverð til ÍSALs, maí 1982.)

(b) Ósambærilegt orkuverð.

Jafnaðarraaforkuverð til álvera í Evrópu er í grundvallaratriðum ósambærilegt við raforkuverðið til ÍSALs.

Í Evrópu eru yfirleitt veruleg hagsmunatengsl á milli seljenda rafmagnsins, orkuveranna, og álbræðslanna. Í sumum tilvikum eiga álfyrirtækin beinlínis orkuverin sem framleiða orkuna. Þá er afar algengt að ríkisstjórnir viðkomandi landa eigi bæði orkuverin og álfyrirtækin. Þannig er því t. d. farið með langstærsta álfyrirtæki Evrópu, Pechiney, sem franska ríkisstjórnin þjóðnýtti fyrir nokkrum árum. Í þeim tilfellum, þar sem viðkomandi fyrirtæki eru að meiri hluta til í einkaeigu, er algengt að nánin fjárhagstengsl séu á milli helsta orkuframleiðandans og álfyrirtækjanna. Glögg dæmi um slíkt eru t. d. ASV í Noregi og

Granges í Svíþjóð. Jafnvel þar sem bein fjárhagsleg tengsl eru ekki fyrir hendi eru viðskipti hins opinbera orkuframleiðanda og álfyrirtækjanna sjaldan á armslengdargrundvelli. Til þess eru álfyrirtækin og starfsemi þeirra talin of mikilvæg frá hernaðarlegu og efnahagslegu sjónarmiði.

Orkusala til álvera í Evrópu er m. ö. o. sjaldnast á milli óskyldra aðila. Um það er ekki deilt, sbr. umræður í nefndinni. Þar með liggur fyrir að orkuverðið þarf ekki að vera í neinu samræmi við armslengdarverð.

Samkvæmt aðalsamningi aðila á rekstur ÍSALS hins vegar að vera á grundvelli seilingarverðs. Það er því torséð hvaða boðskap viðskipti skyldra aðila með orku í Evrópu hafa fyrir ákvörðun orkuverðs til ÍSALS.

Hvað seilingarverð á orku í Evrópu snertir má hins vegar vekja athygli á nýgengnum gerðardómi um orkuverð til álbræðslu Pechiney í Grikklandi.

(c) Varanlegt orkuverð.

Þegar talað er um orkuverð til álvera erlendis í tengslum við raforkuverð til ÍSALS er það auðvitað ekki orkuverðið á líðandi stund sem höfuðmáli skiptir. Meginatriðið er auðvitað orkuverðið á samningstímanum í heild, þ. e. hið varanlega orkuverð eða frambúðarorkuverðið. Orkuverð líðandi stundar kann af ýmsum ástæðum að vera brenglað og gefa skakka mynd af frambúðarorkuverðinu. Í því sambandi nægir að vísa annars vegar til orkuverðsins í Evrópu 1981, sem um var getið hér að framan, og hins vegar þess orkuverðs sem Landsvirkjun telur vera fyrir hendi 1984.

Á undanförunum árum hefur ríkt mikil efnahagskreppa á Vesturlöndum. Framleiðsla og eftirspurn hefur dregist verulega saman og víða hefur orðið offramboð á raforku. Áliðnaðurinn hefur síður en svo farið varhluta af kreppunni. Undanfarin þrjú ár hafa verið erfiðasta rekstrarskeið áliðnaðar síðan löngu fyrir síðari heimsstyrjöld. Á þessu tímabili hafa fjölmargar álbræðslur dregið verulega úr framleiðslu og sumum hefur verið lokað. Stórar, gamalgrónar álsamsteypur (eins og t. d. Aluisse) hafa ríðað til falls. Í ljósi þeirrar ógnunar við efnahagskerfið, atvinnuástandið og þjóðaröryggi, sem í þessu hefur falist, hafa fjölmargar ríkisstjórnir, sérstaklega í Evrópu, beitt sér fyrir margs konar stuðningsaðgerðum við áliðnaðinn. Meðal þessara aðgerða hafa verið verulegar en *tímabundnar* verðlækkanir á raforku frá ríkisreknum raforkuverum til mjög margra álvera. Vegna samdráttar í eftirspurn eftir orku vegna kreppunnar hafa mörg raforkufyrirtæki í einkaeigu, einkum í Bandaríkjunum og Kanada, jafnframt hyllt til að bjóða álverum verulegar, tímabundnar verðlækkanir á raforku.

Það orkuverð til álvera, sem finna má í Evrópu og Ameríku nú, endurspeglar því öðru fremur hina miklu erfiðleika áliðnaðarins og tímabundið offramboð raforku. Það má því á engan hátt skoða sem vísbendingu um orkuverð á komandi árum enda eru sérfræðingar á þessu sviði sammála um að það muni hækka í fyrra mark jafnskjótt og kreppunni lýkur, og raunar ríflega það.

Hvað frambúðarorkuverðið snertir má minna á spá Commodities Research Unit um orkuverð til álvera árið 1990, sem birt er í fyrrnefndri skýrslu starfshóps um raforkuverð til ÍSALS. Spá þessi er sem hér segir:

Raforkuverð til álvera 1990.

	Verðlag 1981	Verðlag 1984
Norður-Ameríka	22,0	25,2
Evrópa	25,0	28,6

(Heimild: Commodities Research Unit. Skýrsla starfshóps um orkuverð til Ísals, maí 1982.)

2. Framleiðslukostnaður Landsvirkjunar á raforku.

Við mat á raforkusamningi þeim við ÍSAL, sem gerð er tillaga um, skiptir framleiðslukostnaður rafmagns frá Landsvirkjun á samningstímanum auðvitað höfuðmáli. Til að slá máli á þennan kostnað er um að velja tvær megináðferðir:

Önnur felst í því að reikna framleiðslukostnaðinn út frá fræðilegum forsendum og spám um kostnað, afkastagetu og nýtingu virkjana. Um þessi atriði öll ríkir hins vegar mikil óvissa. Þar við bætist að oft hefur gætt óhóflegrar bjartsýni í spám um þessi efni.

Vegna þess að Landsvirkjun kys að nota þessa aðferð í mati sínu á kostum samningsins er nauðsynlegt að geta þess hér að það er auðvitað fjarri öllu lagi að reikna framleiðslukostnað raforkunnar í svonefndum sölupunkti eins og Landsvirkjun gerir. Sölupunkturinn er sú fræðilega hámarksraforkusala sem unnt er að ná. Venjuleg orkusölufyrirtæki komast yfirleitt ekki í námunda við þetta mark, allra síst við þær aðstæður sem fyrir hendi eru hér á landi. Raunin hefur og verið sú að raforkusala Landsvirkjunar hefur verið langt fyrir neðan þennan sölupunkt á liðnum árum. Jafnvel þegar orkuskortur hefur verið í kerfinu. Samkvæmt fyrirbyggjandi gögnum frá Landsvirkjun (Ársskýrsla 1983 og JMM, 3.10. 1984) var orkusala Landsvirkjunar úr eigin kerfi einungis um 80% af sölupunkti þess árs. Rétt er að geta þess að sé þessi eina leiðrétting gerð þarf að hækka áætlaðan framleiðslukostnað raforku frá Landsvirkjun 1983 í fyrrnefndu plaggi JMM um tæplega fjórðung, upp í tæplega 20 mill/kWst úr 16 mill/kWst.

Hin aðferðin felst í því að kanna hver raunverulegur framleiðslukostnaður raforku frá Landsvirkjun hafi verið á liðnum árum. Kostur þessarar aðferðar er sá að hún byggist á raunstærðum, þ. e. raunverulegri afkastagetu, nýtingu og kostnaði. Hún krefst engra forsendna eða spádóma um þá þætti. Spurningin er hins vegar sú hversu góða mynd af framtíðaraðstæðum hún gefi. Þar sem hagkvæmustu virkjunarkostirnir eru yfirleitt virkjaðir fyrst má t. d. ætla að þessi aðferð hafi tilhneigingu til að vanmeta framleiðslukostnað orku á ókomnum árum þegar óhagkvæmari virkjanir hafa komið inn í kerfið.

Á grundvelli þeirra upplýsinga, sem fram koma í ársskýrslum Landsvirkjunar, er unnt að reikna árlegan framleiðslukostnað raforku frá Landsvirkjun á liðnum árum. Miðað við framlagðar rekstraráætlanir Landsvirkjunar fyrir 1984 og 1985 er jafnframt unnt að reikna áætlaðan meðalframleiðslukostnað raforku fyrir þessi ár. Niðurstöður þessara reikninga eru sýndar í eftirfarandi töflu.

Framleiðslukostnaður raforku í kerfi Landsvirkjunar.

Ár	Heildar- framl- kostn. (M.Nýkr.)	Meðal- gengi (USD)	Heildar- framl. (M.USD)	Heildar- sala (GWST)	Meðalframleiðslukostn. (mill/kWst.)	
					Breytl. verðl.	Verðl. 1984
1974	12,24	1 003	12 209	1902,5	6,42	13,33
1975	17,00	1 540	11 037	1813,4	6,09	11,58
1976	19,74	1 823	10 827	1913,7	5,66	10,18
1977	32,51	1 993	16 313	2096,2	7,78	13,13
1978	61,71	2 721	22 676	2147,6	10,56	16,57
1979	98,75	3 529	27 980	2358,3	11,87	16,73
1980	173,40	4 795	36 154	2549,6	14,18	17,62
1981	282,30	7 267	38 398	2624,6	14,83	16,98
1982	691,30	12 542	55 118	2941,0	18,74	20,13
1983	1551,00	25 032	61 999	3280,7	18,90	19,58
1984*	2181,00	30 000	72 707	3546,0	20,50	20,50
1985*	2608,00	33 100	78 785	3607,0	21,84	20,80

* Samkvæmt áætlunum Landsvirkjunar 3.9. 1984.

Varðandi þessar tölur er rétt að taka fram eftirfarandi:

(i) Í heildarraforkusölunni er innifalin afgangorka. Þar sem þessi orka er eðlis síns vegna einungis seljanleg fyrir tiltölulega lágt verð er nauðsynlegt að reikna framleiðslukostnað forgangsorkunnar þeim mun hærra. Miðað við sölu afgangorku 1982—83 virðist þurfa að hækka kostnaðarverð forgangsorku um nálægt 5% af þessum sökum.

(ii) Í framleiðslukostnaði er ekki reiknað með vöxtum af eigin fé Landsvirkjunar. Þessir vextir eru hins vegar fórnarkostnaður eigendanna af því að binda fé í fyrirtækinu, þ. e. augljós þjóðhagslegur kostnaður. 1983 var þetta eigið fé um 263 millj. dollara. Sé miðað við 6% raunávöxtunarkröfu (sem telst lágt miðað við aðstæður á fjármagnsmörkudum og þær arðsemiskröfur sem yfirleitt eru gerðar til nýrra fyrirtækja) þarf því að hækka reiknaðan framleiðslukostnað raforkunnar árið 1983 um nálægt 25%.

(iii) Sé tekið tillit til tveggja ofangreindra atriða er því nauðsynlegt að hækka ofangreint framleiðslukostnaðarverð um ríflega 31%. Samkvæmt því yrði framleiðslukostnaðurinn 1983 nálægt 25,7 mill/kWst á verðlagi ársins 1984.

(iv) Ekki er óeðlilegt að líta svo á að vegna óvenjuhárna raunvaxta dollara árið 1983 hafi vaxtakostnaður Landsvirkjunar á því ári verið talsvert hærri en reikna má með til frambúðar. Sé vaxtakostnaður af þessari ástæðu metinn niður um fjórðung (sem er talsverð bjartsýni) má telja jafnaðarframleiðslukostnað raforkunnar af þessari ástæðu u. þ. b. 12% lægri en ofangreindar tölur benda til.

(v) Sé tekið tillit til atriða (i), (ii) og (iv) má ætla framleiðslukostnað raforku frá kerfi Landsvirkjunar á komandi árum a. m. k. 15% hærri en sýnt er í töflunni fyrir 1983 og 1984, eða yfir 23 mill/kWst.

(vi) Af tæknilegum ástæðum er talið ódýrara að framleiða orku fyrir stóriðju en almenna notendur. Landsvirkjun telur að þessi munur nemi 0,667/1,0. Sé tekið tillit til þessa og hlutdeildar stóriðjunnar í orkunotkun 1983 kemur í ljós að framleiðslukostnaður orku til stóriðju miðað við 23 mill/kWst meðalkostnað er nálægt 19,1 mill/kWst (en 18,4 ef hlutdeild stóriðjunnar er talinn 0,5 en ekki 0,6 eins og Landsvirkjun virðist gera).

(vii) Landsvirkjun ræðir oft um orkukaup frá ytri aðilum, þ. e. Kröflu og Svartsengi. Þessi orkukaup eru þó lítil miðað við heildarsölu Landsvirkjunar (innan við 5% 1983). Þess er og að vænta að þessi orkukaup séu Landsvirkjun hagkvæm og mundi þá framleiðslukostnaður Landsvirkjunar hækka ef þessum þætti væri sleppt úr reikningunum hér að ofan.

(viii) Landsvirkjun nefnir oft svonefnda öryggisorku í skýrslum sínum. Að svo miklu leyti sem þessi öryggisorka hefur verið fyrir hendi á undanförunum árum hefur fullt tillit verið tekið til hennar í ofangreindum reikningum.

3. Raforkuverð samkvæmt samningsdrögum.

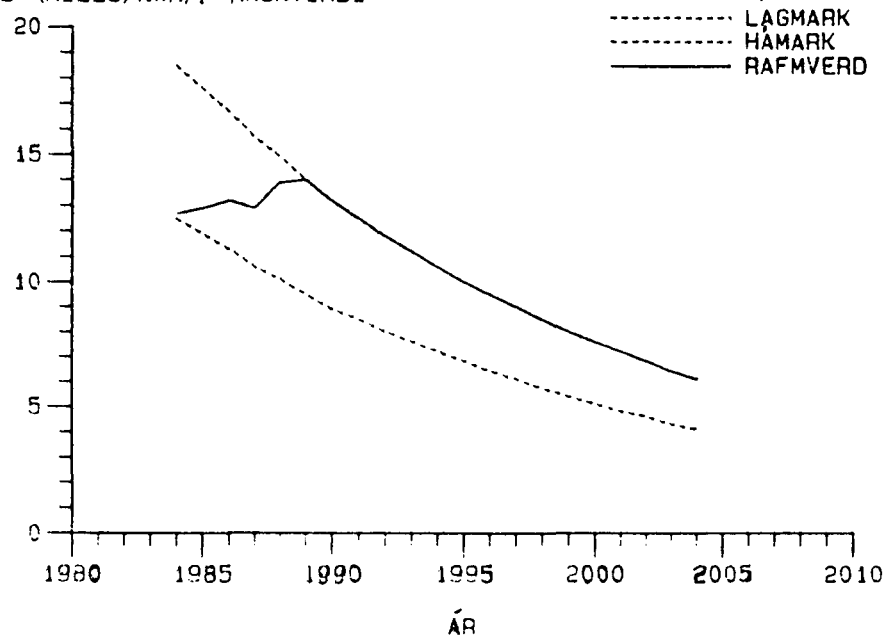
Samkvæmt rafmagnssamningi þeim sem tillaga er gerð um mun raforkuverðið á samningstímanum verða á bilinu 12,5—18,5 mill/kWst að nafnvirði í samræmi við gang tiltekinnar vísitölu fyrir þróun heimsmarkaðsverðs áls.

Samhengi álverðsvísitölnnar og raforkuverðsins er í stuttu máli þannig að sé álverðsvísitalan á bilinu 0,75—1,55 (1,00 1983 til 1. júlí 1984) þá muni raforkuverð hækka með álverði frá lágmarkinu 12,5 í hámarkið 18,5 mill/kWst. Sé álverðsvísitalan á þessu bili er því raforkuverðið verðtryggt miðað við álverð. Verðtryggingin er þó takmörkuð, eða 65—75% af verðhækkunum álverðs. Fari álverðsvísitalan hins vegar út fyrir þessi mörk, þ. e. 0,75—1,55, er hins vegar ekki um neina verðtryggingu raforkuverðs að ræða. Í þeim tilfellum er raforkuverðið fast; annars vegar í lágmarkinu 12,5 mill/kWst, hins vegar í hámarkinu 18,5 mill/kWst. Síðar nefnda talan, þ. e. hámarkið 18,5 mill/kWst, er sérstaklega þýðingarmikil í þessu samhengi sé gert ráð fyrir áframhaldandi heimsvæðbólgu (eða réttara

Þessi þróun raunvirðis raforkuverðsins er enn fremur nánar lýst í eftirfarandi tveimur línuritum:

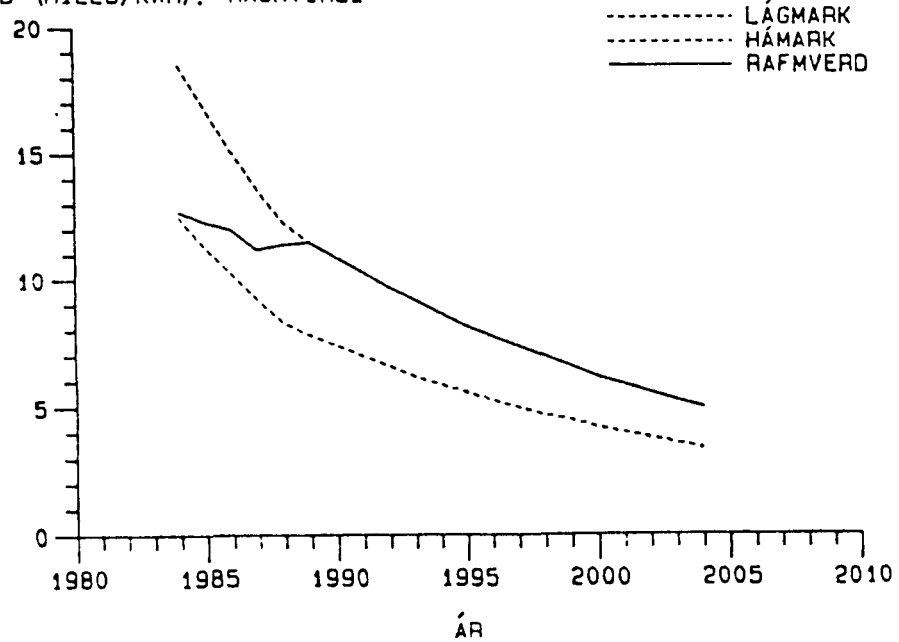
Raungildi raforkuverðsins: Ekkert gengissig dollara.

RAFORKUVERD (MILLS/KWH): RAUNVIRDI

Raungildi raforkuverðsins: Gengi dollara fellur um 18% 1985—88.

RAFORKUVERD (MILLS/KWH): RAUNVIRDI

Þær upplýsingar, sem nú hafa verið raktar, sýna glögglega að allar líkur eru á því að það sé hið fasta orkuverðshámark, 18,5 mill/kwst að nafnvirði, sem öllu máli skiptir í þeim samningi sem tillaga er gerð um. Á grundvelli forsendna Landsvirkjunar og með varfærni í spá um heimsverðbólgu eftir 1989 (þ. e. 5,7% árlega, eða talsvert minni verðbólgu en á undanförunum fimm árum) fer raungildi raforkuverðsins til ÍSALs aldrei yfir 14 mill/kWst á samningstímanum og fer lengst af lækkandi. Meðaltalið á samningstímanum er aðeins á bilinu 8,6—10,3 mill/kWst eftir því hvort gengi dollarans er talið lækka eða ekki og raungildi raforkuverðsins fer niður í 5—6 mill/kWst undir lok samningstímans.

Í þessu sambandi er vert að vekja sérstaka athygli á því að frávik frá forsendum, t. d. verðsveiflur áls um spáð meðaltal, eru miklu líklegri til að lækka raforkuverðið til Landsvirkjunar fremur en hitt. Þessu veldur verðbólguþróunin sem færir nafnvirði raforkuverðsins fljótlega upp í sín efri mörk. Öll frávik frá því marki geta einungis verið niður á við. Þannig blasir við að raforkuverðssamningurinn færir áhættuna af sveiflukenndu álverði á raforkuverðið fyrst og fremst yfir á herðar Landsvirkjunar en ekki Alusuisse.

Endurskoðun rafmagnssamningsins.

Sú líklega þróun raunvirðis raforkuverðsins, sem að ofan er lýst, sýnir glögg þýðingu þess að unnt reynist að endurskoða rafmagnssamninginn á samningstímanum. Í endurskoðunarákvæði því, sem í samningnum felst, virðist hins vegar ekki vera neitt hald hvað umrædda verðryrnun raforkuverðsins snertir.

Í rafmagnssamningnum er tækifæri til endurskoðunar bundið við

(a) teljandi og ófyrirséða breytingu til hins verra sem hafi í för með sér

(b) alvarleg áhrif á efnahagsstöðu Landsvirkjunar eða ÍSALs.

Fullljóst er að sú raunverðspróun, sem að ofan var lýst, getur ekki talist ófyrirséð. Þvert á móti hefur Landsvirkjun þegar gert ráð fyrir henni í skýrslum sínum. Þannig virðist því miður augljóst að endurskoðunarákvæðið fer í rauninni afar nálægt því að útiloka endurskoðun á grundvelli verðryrnunar raforkuverðsins. Að þessu leyti a. m. k. er endurskoðunarákvæðið afturför frá sjónarmiði Íslendinga þar sem með skírskotun til almenns réttar og jafnræðis aðila er vafalítið unnt að krefjast endurskoðunar á núgildandi rafmagnssamningi af þessari ástæðu.

Ósanngirnin í þessu ákvæði verður enn augljósari þegar hugað er að seinna skilyrðinu, alvarlegra áhrifa á efnahagsstöðu aðila. Landsvirkjun er meginstoð í efnahagslífi þjóðarinnar og hefur sem slík ekki verið sett í alvarlega efnahagsstöðu þrátt fyrir allt of lágt raforkuverð til stóriðju. Ósennilegt virðist að viðhorf breytist að þessu leyti. Vegna bókhaldsvenja Alusuisse hefur ÍSAL hins vegar lengi verið í mjög alvarlegri efnahagsstöðu. ÍSAL virðist því geta skírskotað til endurskoðunarréttar í kjölfar hvaða ófyrirséðs andstreymis sem er, t. a. m. ef verkamannalaun á Íslandi hækka verulega, eða ef Landsvirkjun getur ekki staðið við orkuafendingarskilmála. Þó að raforkuverð í Evrópu og Ameríku hækkaði mjög verulega, t. d. tvöfaldaðist, gæti Landsvirkjun hins vegar ekki beðið um endurskoðun. Efnahagsstaða Landsvirkjunar verður nefnilega ekki fyrir áhrifum af slíkri breytingu.

Við þetta bætist að endurskoðunarleiðin er ákaflega torsótt, jafnvel þótt öllum skilyrðum fyrir henni sé fullnægt. Fyrst á sáttanefnd aðila að reyna að ná samkomulagi um það hvort skilyrðin séu raunverulega fyrir hendi. Ef ekki næst samkomulag í sáttanefndinni verður að vísa þeim ágreiningi fyrir gerðardóm sem á að skera úr um hvort skilyrði til endurskoðunar séu fyrir hendi. Verði úrskurðurinn jákvæður eiga aðilar enn að reyna að ná

samkomulagi um endurskoðun sín á milli. Náist það ekki verður að vísa þeim ágreiningi fyrir nýjan gerðardóm til úrskurðar. Ljóst er, m. a. af upplýsingum iðnaðarráðherra um starfshraða gerðardóma og kostnað við slíkan málarekstur, að umrætt endurskoðunarferli getur bæði orðið ærið langvinnt (4—7 ár virðist raunhæft) og kostnaðarsamt.

C. STÆKKUN ÁLVERSINS

Fylgiskjal VI með frumvarpi þessu er bréf sem iðnaðarráðherra, Sverrir Hermannsson, skrifaði Alusuisse 5. nóvember 1984. Þetta bréf er eins og opinn víxill þar sem æðsta stjórnvald iðnaðarmála lýsir því yfir að ríkisstjórnin muni „afhenda Alusuisse bréf þar sem tilgreind verði fyrirhuguð kjör og skilmálar varðandi raforku frá Landsvirkjun“ (leturbr.) til þeirrar stækkunar álversins upp á 40 000 tonna afkastagetu sem aðilar höfðu samið um að vinna að í bráðabirgðasamningi sínum frá 23. sept. 1983.

Engin gögn eru með þessu fylgiskjali svo að engin tók eru á að vita hverju menn eru að lofa.

Ég leyfi mér að krefjast þess að ríkisstjórnin sendi ekkert bréf af þessu tagi fyrr en hún hefur ráðfært sig við alla þingflokka og Landsvirkjun, en upplýst var á fundi nefndarinnar að stjórn Landsvirkjunar hefði fyrir sitt leyti hafnað því að senda Alusuisse slíkt bréf þar sem raforkuverð til stækkaðs álvers yrði gefið upp áður en frá samningum um stækkunina yrði gengið að öðru leyti.

Þá þarf enn fremur að gera athugun á því hvort þjóðhagslega sé hagkvæmt fyrir Íslendinga að reisa stórvirkjanir til að auka afkastagetu álversins í Straumsvík og kynna þær athuganir áður en bréfið verður sent.

Að lokum leyfi ég mér að benda á að áhættan af fjárfestingu í orkuveri er að sjálfsögðu sist minni en í iðjuveri. Sá arður, sem hinir erlendu aðilar fá út úr stækkun álversins, verður því hér eftir sem hingað til fluttur úr landi. Fjárfesting af þessu tagi verður auðvitað útilokandi fyrir önnur framkvæmdaáform í landinu á sviði innlends iðnaðar og alveg sérstaklega varðandi innlenda orkunýtingu.

Þegar á heildina er litið eru raforkusamningurinn og frumvarpið algjörlega ófullnægjandi. Undirritaður leggur því til að frumvarpið verði fellt.

Alþingi, 19. nóvember 1984.

Skúli Alexandersson.

Fylgiskjal.

BÓKUN

Ólafs Ragnars Grímssonar, fulltrúa Alþýðubandalagsins í stjórn Landsvirkjunar, 1. nóvember 1984 þegar hann greiddi atkvæði gegn rafmagnssamningnum sem þá lá fyrir Landsvirkjun til afgreiðslu.

Þegar Alþýðubandalagið undir forustu fyrrv. iðnaðarráðherra hóf baráttu fyrir hærra orkuverði til Alusuisse og sýndi fram á svik fyrirtækisins í viðskiptum við Íslendinga voru margir aðstandenda ÍSAL-samningsins andvígir þessari stefnu. Þeir töldu gildandi samning góðan og vörðu við ásökunum í garð Alusuisse.

Niðurstaða viðræðnanna við Alusuisse nú felur í sér fulla viðurkenningu á því að krafan um endurskoðun var rétt. Alusuisse hefur nú samþykkt að tvöfalda orkuverðið og játar sekt sína með því að fallast á 100 m. kr. sektargreiðslu. Þessum áfanga í baráttunni ber því að fagna. Hann er ávöxtur þess mikla undirbúningsstarfs sem fyrrv. iðnaðarráðherra hafði forustu um. Engu að síður er fyrirliggjandi niðurstaða í uppkasti að nýjum samningi engan veginn viðunandi. Helstu ástæðurnar eru þessar:

1. Orkuverðið til Alusuisse yrði samkvæmt hinum nýja samningi töluvert undir kostnaðarverði á framleiddu rafmagni í núverandi virkjanakerfi Landsvirkjunar. Orkuverðið samrýmist því ekki þeim arðgjafarkröfum sem gera verður ef eðlileg uppbygging Landsvirkjunar á heilbrigðum fjárhagsgrundvelli á að verða að veruleika.
2. Með þessum samningi er Landsvirkjun að halda inn á þá hættulegu braut að tengja orkuverð afkomu stóriðjufyrirtækjanna og heimsmarkaðsverði á málmum. Engin alvarleg umræða hefur farið fram í stjórn Landsvirkjunar um slíka stefnu í solumálum þótt undirritaður hafi á s. l. 12 mánuðum ítrekað óskað eftir að hún færi fram.
3. Nýlega hafa verið gerðir samningar og felldur gerðardómsúrskurður um orkuverð til álvera í Grikklandi og Ghana sem gefa mun hærra verð en þessi samningur.
4. Orkuverðið til ÍSALs yrði áfram verulega minna en orkuverðið sem Alusuisse þarf að greiða öðrum löndum.
5. Endurskoðunarákvæðin í samningnum eru mjög óljós og Íslendingum óhagstæð. Þau veita ekki vonir um að hægt verði að hækka orkuverðið eftir fimm ár.
6. Áhrif verðbólgu og gengisbreytinga eru mjög vanmetin í samningnum og munu, ef ekki fæst veruleg bót við endurskoðun eftir fimm ár, gera samninginn í framtíðinni verulega óhagstæðari en hann er nú.

Auk þessara sex ástæðna er óhjákvæmilegt að geta þess að Alusuisse er sleppt við að hlíta úrskurði gerðardóms í deilumálum fyrri ára. Fyrirtækið fær að sleppa með 100 m. kr. sekt þegar krafa Íslendinga um endurskoðun var þrisvar sinnum hærri, enda sýna nýjar upplýsingar um árið 1983 að Alusuisse heldur áfram fyrri svikum. Einnig á eftir að semja um ný skattaákvæði og bendir ýmislegt til að þar geti Alusuisse fengið til baka hluta af þeirri orkuverðshækkun sem felst í hinum nýja samningi. Til viðbótar kemur svo hagnaðurinn sem launastefna ríkisstjórnarinnar hefur fært fyrirtækinu í gegnum fjórðungsskerðingu á launagreiðslum til starfsmanna ÍSALs. Því er ljóst að reikningsuppgjör Íslendinga og Alusuisse er enn í ósamræmi við hagsmuni og eðlilegar kröfur Íslendinga.

Með tilvísun til fyrrgreindra atriða greiði ég atkvæði gegn hinum nýja samningi og legg til að stjórn Landsvirkjunar hefji umræður um ný vinnubrögð og aðrar leiðir í samningum við stóriðjufyrirtæki.